

MR. UROŠ NEDIMOVIĆ

Fond Zemaljskog izvršnog (Glavnog) odbora Narodnog fronta Bosne i Hercegovine 1945-1953. godine u Arhivu Bosne i Hercegovine

Arhiv Bosne i Hercegovine u Sarajevu preuzeo je, uglavnom, kompletan fond Zemaljskog izvršnog (Glavnog) odbora Narodnog fronta (ZI(G)ONF) 1954—1953. godine od Instituta za istoriju u Sarajevu. Raniji vlasnik fonda bila je Republička Konferencija socijalističkog saveza radnog naroda BiH. Od početka 1949. godine (tačnije sa brojem 3000) Zemaljski izvršni odbor mijenja naziv u Glavni odbor NF (GONF) BiH, pa se i sam fond vodi pod tim nazivom. Takav naziv zadržava do početka 1953. godine kada i organizacija mijenja naziv u Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije. Fond je »grubo« sređen u Arhivu Instituta za istoriju u Sarajevu, a sada je pohranjen u Arhivu BiH. Tako sređen pristupačan je za naučno-istraživački rad i fascikuliran u 108 arhivistički propisanih fascikli. U tom broju fascikli dobar broj je registrovane građe, ali ima izvjestan broj neregistrovanih dokumenata, jer su dokumenta »fizički« razdvojena (kao, npr., popratni dopis od zapisnika ili referata ili drugog predmeta). Međutim, kako svaka fascikla neregistrovane građe ima svoj broj, onda se istraživači mogu pozvati na broj fascikle i staviti adresanta i adresata kao i datum akta.

Pošto sam vršio istraživanja u ovome fondu, prikazaću neke najvažnije detalje koji govore o građi interesantnoj za istraživače u ovome fondu.

U ovome radu učinjen je pokušaj prikaza najvažnijih problema koji se tretiraju u dokumentima, a svaki od tih problema je naznačen brojkama, posebno obrađenim u radu.

Arhivska građa ZIONF BiH iz 1945. godine je vrlo oskudna. Isto tako ima malo dokumenata, fragmenata fondova okružnih odbora Tuzla, Sarajevo i Travnik 1945—1947. godina. Već prva dokumenta u fondovima govore o provedenim izborima u srezovima za odbore NF-a (maj

oktobar 1945. godine).¹⁾ Vrijedno je napomenuti i dokumenta o Okružnoj konferenciji u Sarajevu 22. VII 1945. godine.²⁾ Značajan je i sumarni podatak da je 1945. godine bilo u BiH 45.970 radnika.³⁾

Nešto malo više ima građe za 1946. godinu, ali je to još uvijek nedovoljno. U toj građi istraživači mogu naći dokumenta o okružnim konferencijama (mart—april 1946. godine) iz kojih se vidi problematika koja je tretirana na njima. Tu se, prije svega, nalaze podaci o sukobu s klasnim protivnikom, slabostima u radu NF, narodnom prosvjećivanju, aktivnosti seljačkih radnih zadruga itd.)⁴⁾ Politička situacija u okruzima i srezovima je predmet razmatranja na konferencijama 1946. god.⁵⁾ Materijali sa okružnih konferencija NOF-a Tuzla i Sarajeva (16. I 1947) daju nešto više svjetlosti o obnovi i izgradnji na teritorijama pojedinih srezova i okruga, razvijanju bratstva i jedinstva, učvršćenju narodne vlasti, razvijanju takmičarskog duha, udarništva, novatorstva, broju i sastavu delegata, itd.⁶⁾

1

Vrlo važna akcija koju je vodio NF neposredno poslije rata bilo je narodno prosvjećivanje. Tu akciju on u stvari, nastavlja još iz revolucije kada je prosvjećivanje započeto na oslobođenim teritorijama. O politici narodnog prosvjećivanja ima dosta dokumenata u ovome fondu. Akcija je bila aktuelna i značajna, jer je velika većina stanovništva BiH bila nepismena. Prema jednom podatku, 1946. je u BiH bilo od 1.100.000 do 1.200.000 nepismenih.⁷⁾ Da bi se iskorijenila nepismenost, Narodni front je organizovao skoro svake zime kampanju narodnog prosvjećivanja, koja je obično počinjala krajem jedne i završavala se u proljeće sljedeće godine. Vrlo značajna kampanja je bila 1947-1948. godine kada su bili organizovani brojni analfabetski tečajevi. Osim toga, mogu da se nađu brojni podaci o čitalačkim grupama.⁸⁾ I u kasnijim godinama susrećemo dokumenta o narodnom prosvjećivanju.

2

Da bi se hrvatsko stanovništvo u BiH okupilo oko NF-a, poslije rata je poveljena akcija radi podržavanja akcija Odbora Hrvatske repub-

¹⁾ Arhiv Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu ABH), Fond Okružni odbor Narodno-oslobodilačkog fronta Sarajevo, (OONOF), brojevi 20—21, 80, i 169/1945. i Okružni odbor Narodno-oslobodilačkog fronta Tuzla br. 1 i 3/1945.

²⁾ Ibidem, OONOF Sarajevo, neregistrovana građa 1945, materijali sa Okružne konferencije 22. VII 1945. u Sarajevu.

³⁾ Ibidem, Zemaljski izvršni odbor Narodnog fronta BiH (ZIONF) Fascikla 27/1948.

⁴⁾ Ibidem, neregistrovana građa, Zapisnik Okružne skupštine Travnik i Sarajevo 1946.

⁵⁾ Ibidem, OONF Tuzla, br. 267/1946.

⁶⁾ Ibidem, neregistrovana građa, Referat za Okružnu konferenciju NOF 16. I 1947. i br. 34/1947.

⁷⁾ Ibidem, ZIONOF BiH, neregistrovana građa 1946. Materijal sa konferencije o pitanju narodnog prosvjećivanja održane u Ministarstvu prosvjete 1. i 2. X 1946. godine.

⁸⁾ Ibidem, ZIONF BiH, br. 109 i 4368/1948, br. 610/1949.

likanske seljačke stranke, koja je, u stvari, bila u sastavu NOF-a. Iz tih dokumenata se vidi da je HRSS radila na razvijanju saveza između radnika i seljaka, aktiviziranju prosvjetne djelatnosti itd.)

3

Najviše dokumenata u ovome fondu ima o brojnom stanju članstva NF-a koji se ponegdje upoređuju sa brojem birača. Međutim, u prvim poslijeratnim godinama nema u brojčanom stanju članstva podataka o socijalnoj i nacionalnoj strukturi. Prvi podaci o broju članova se javljaju tek polovinom 1947. godine.⁹⁾ U 1948. godini su nešto detaljniji podaci o broju članova NF-a, zatim o broju organizacija dati po srezovima. Tek od 1. septembra 1948. godine nailazimo na prve statističke podatke o nacionalnoj i socijalnoj strukturi članova NF-a.¹⁰⁾ Osim srezova, vrlo su značajni i sumarni podaci o broju članstva u Republici. Tako prvi put susrećemo u ovoj građi sastav članstva NOF-a BiH 30. I 1948. godine. Iz tog dokumenta vidimo da je bilo 1.096.144 članova ili 93,54% članova od broja birača (u biračke spiskove je bilo upisano 1.171.853 lica). U članstvu NOF-a bilo je uključeno 190.000 članova sindikata, 383.838 žena, 166.708 omladine i 355.598 ostalih (pretežno seljaci). Iz tog dokumenta se vidi da je bilo 65 sreskih, 5 gradskih, 4 reonska, 13 kvartovskih, 296 odjeljačkih, 872 mjesna i 33.700 seoskih odbora NOF-a.¹¹⁾ Tek krajem godine (18. XII) u dokumentima se javlja nacionalna i socijalna struktura članstva NOF-a za čitavu BiH. Tog datuma u biračke spiskove je bilo upisano 1.247.800 birača, a od tog broja bilo je 1.076.703 članova NOF-a (radnika i namještenika 184.046, seljaka 766.952, ostalih 125.705 i 503.570 žena). Prema podacima iz 47 srezova, u kojima je bilo 689.457 članova NF-a po socijalnom sastavu članstvo se kretalo:

1. Industrijskih radnika	84.423
zanatskih radnika	17.913
poljoprivrednih radnika	19.395
Ukupno radnika	121.731
2. Seljaka: siromašnih	331.307
srednjih	176.647
bogatih	27.430
Ukupno:	535.384
3. Intelektualaca: službenika	25.816
lica slobodnih profesija	1.749
studenata i đaka	1.988
Ukupno:	29.553
4. Zanatlija	2.789

⁹⁾ Ibidem, ZIONF BiH, br. 171/1947.

¹⁰⁾ Ibidem, brojevi 362, 266, 268, 277, 278, 290, 373, 388 i 387/1947.

¹¹⁾ Ibidem, o tome govore dokumenta od broja 79 do 4048/1948.

¹²⁾ Ibidem, br. 151/1948.

Od čitavog broja članstva NF, krajem godine, u sindikate je bilo učlanjeno 184, 046 radnika i namještenika, a od tog broja među njima je bilo 32.658 žena.¹³⁾

Već sljedeće 1949. godine pored podataka o socijalnoj strukturi (radnici-industrijski, zanatski, poljoprivredni) — seljaci (siromašni, srednji i bogati), — slobodne profesije, službenici, đaci, studenti, zanatlije, žene, te nacionalnoj strukturi (Srbi, Hrvati, Muslimani itd.) nailazimo i na podatke o polnoj strukturi članstva po srezovima.¹⁴⁾

Polovinom sljedeće 1950. godine podaci o broju članova u BiH su približni kao i u prethodnim godinama, ali su dopunjeni podacima o nacionalnoj strukturi. Zbog toga ćemo te podatke ovdje iznijeti. Članova je bilo 1.087.944, a po nacionalnom sastavu: Srba 461.551, Hrvata 251.534, Muslimana 325.396, Slovenaca 10.643, Crnogoraca 1.387, Makedonaca 497 i ostalih 30.942. Po socijalnom sastavu je bilo: radnika 193.543, seljaka 728.263, (siromašnih 312.407, srednjih 229.206 i bogatih 25.894); u zadrugama je bilo 157.700 članova NF-a, službenika u NF-u je bilo 59.901, đaka i studenata 7.873, lica slobodnih profesija 2.610, zanatlija 11.941, domaćica 60.926 i ostalih 25.886.¹⁵⁾

U 1950. godini u dokumentima ima podataka i o broju članova u pojedinim oblastima. Tako su za prvo tromjesečje značajni podaci za sarajevsku oblast o brojnom stanju članstva: birača je bilo 282.083, a članova NF-a 238.215, a po socijalnoj strukturi: radnika 63.039, seljaka 138.635, intelektualaca 10.440, zanatlija 1.077 i lica ostalih zanimanja 7.672.¹⁶⁾

Zanimljivo je istaći da se u 1950. godini uz podatke o brojnom stanju članstva, uz podatke o nacionalnoj i socijalnoj strukturi po srezovima i o broju birača, u istim ili u posebnim dokumentima javljaju podaci o ideološko-političkom radu, broju kružoka, čitalačkih grupa, broju predavanja, sijela, konferencija kombinovanih sa približnim brojem slušalaca na tim formama ideološkog rada, što nije slučaj za ranije godine. Takvi statistički podaci se daju za tromjesečje, polugodište i za tri tromjesečja.¹⁷⁾

U 1951. godini uz podatke o brojnom stanju članstva po srezovima, socijalnoj i nacionalnoj strukturi, te o ideološko-političkom radu, javljaju se i podaci o broju članova NF-a u zadrugama i van seljačkih radnih zadruga i iz njih se vidi koliko je po tim kategorijama bilo obuhvaćeno žena, a koliko muškaraca. Ovi podaci o broju članova u SRZ-a predstavljaju novinu.¹⁸⁾ Isti takvi podaci nalaze se u dokumentima za 1952. i 1953. godinu.¹⁹⁾

¹³⁾ Ibidem, br. 4368/1948.

¹⁴⁾ Ibidem, GONF BiH, o tome govore dokumenta od broja 573 do 3935/1949. i fascikla 54/1950.

¹⁵⁾ Ibidem, fascikla 64/1950. Izvještaj o ideološko vaspitnom radu u organizaciji NF-a BiH za prvo polugodište 1950. godine.

¹⁶⁾ Ibidem, fascikla 73/1950.

¹⁷⁾ Ibidem, Glavni odbor Narodnog fronta BiH, brojevi od 170 do 5354/1950., fascikla 62, 64 i 65/1950.

¹⁸⁾ Ibidem, o tome govore dokumenta od broja 770 do 4667/1951, fascikle 88, 90 i 93/1951. i dokumenat broj 363/1952.

¹⁹⁾ Ibidem, o tome govore dokumenta od br. 73. do 533/1952, fascikle br. 98 i 93/1951. i dokumenat broj 363/1952.

Pošto su podaci za čitavu republiku značajni za istraživače, treba istaći da takvih podataka za 1951. i 1953. nema, već samo za 1952. godinu. Zbog toga ćemo ih ovdje navesti. Tako je krajem 1952. godine u BiH bilo 4.880 osnovnih organizacija u koje je uključeno 1.150.380 članova NF-a, dok je birača bilo 1.458.569.²⁰⁾

4

Jedna od najvažnijih komponenata u radu organizacije NF-a bili su sekretarijati i izvršni odbori počevši od Glavnog odbora NF-a BiH, pa preko oblasnih i okružnih do sreskih odbora. Oni su bili ti faktori koji su djelovali između dva plenuma i bili su najodgovorniji za provođenje u djelo odluka plenuma. U prvim poslijeratnim godinama, dokumenta sa sjednica Sekretarijata Glavnog odbora NF BiH su vrlo rijetka. Međutim, u kasnijim dokumentima susrećemo više podataka o radu tog organa. Da li takvih dokumenata ima u još nepreuzetoj građi iz Konferencije SSRN BiH za sada se ne može reći, jer ona je još uvijek nepristupačna za istraživače. Tokom 1947. godine Izvršni odbor GONF BiH održao je nekoliko sjednica na kojima je razmatrana problematika provođenja akcije za skidanje zara i feredže, te potreba mobilizacije radne snage za izvršenje privrednih zadataka, što je spadalo u nadležnost Narodnog fronta, kao i problematika obilježavanja jubileja iz revolucije (kao što je 27. VII), te borba za ostvarenje plana jesenje sjetve, uvođenje kulture pšenica itd.²¹⁾

Sličnu ili možda širu problematiku razmatrali su izvršni odbori oblasnih i sreskih odbora tokom 1949. godine. Tako je bilo govora o akciji otpreme radnih brigada na rad u šume, o planovima rada za godinu dana, otkupima, pripremama za proljetnu sjetvu i pripremanju širokih društvenih slojeva na otpor protiv rezolucije Kom-informbiroa. Akcija je takođe bila usmjerena za borbu protiv desničarskih elemenata u organizacijama, i organizovanju izbora u organizacijama NF-a, radu agitatora, rekonstrukciji poljoprivrede na socijalističkoj osnovi i vođenju klasne borbe na selu. Važno polje rada odbora tokom 1950. bilo je organizovanje što boljeg ideološko-političkog rada u organizacijama NF-a. Izvršni odbori su razmatrali i način ubiranja poreza, razbijanje plana otkupa, izgradnju zadružnih domova, pripremu za organizovanje raznih poslova itd.²²⁾ Zanimljivo je istaći da se prvi put 11. I 1950. godine u dokumentima javlja sastav sekretarijata Izvršnog odbora Glavnog odbora NF-a BiH: (Cvijetin Mijatović, Šefket Maglajlić, Ilija Došen, Mirko Ostojić, Mladen Čaldarović, Dušanka Kovačević, Ibro Šator, Vlado Vujović, Milan Pantić, Vaso Trikić, Boško Kecman, Milan Vrhovac i Duško Šobot).²³⁾

Građa u ovom fondu je najobimnija za 1950. godinu i ima najviše dokumenata. Pored već navedene problematike, kojom su se bavili izvr-

²⁰⁾ Ibidem, fascikle 99 i 105/1952., Izvještaj o radu NF u BiH u 1952, str. 29, 31 i 35.

²¹⁾ Ibidem, ZIONF BiH, fascikla 10, Zapisnici sjednica IO NF BiH od 19. VII, 17. IX i 16. X 1947.

²²⁾ Ibidem, i GONF BiH, dokumenta od broja 469 do 4438/1949, fascikle 43/1949, 62/1950.

²³⁾ Ibidem, GONF BiH, fascikla 62/1950.

šni odbori, tu ima dokumenata o vođenju agitacije za upis drugog narodnog zajma, o akciji za organizaciono učvršćenje Narodnog fronta, o rasturanju štampe i prijedlozima kandidata za izbore za Narodnu skupštinu.²⁴⁾ Izvršni odbori u srezovima razmatrali su takođe akciju uključivanja kosaca i kupilaca na rad u državnim poljoprivrednim dobrima, zatim političku situaciju u srezu, te rad društveno-političkih organizacija i njihovu koordinaciju sa NF-om itd.²⁵⁾ Sličnu problematiku su razmatrali i izvršni odbori gradskih odbora NF-a.²⁶⁾ Organizovanje i provođenje izbora je bio važan momenat u radu NF-a. Da bi se sumirala aktivnost u vrijeme, prije i tokom izbora, izvršni odbori su počeli od 25. XII 1950. godine raditi analize i ocjene izbora za Narodnu skupštinu i akciju intenziviranja ideološko-političkog rada.²⁷⁾

Tokom 1951. godine izvršni odbori, osim navedene problematike, proširuju krug svoga interesovanja i razmatraju pitanja budžeta za fiskalnu godinu, razmatraju pozitivne rezultate ideološko-političkog rada, mjere za poboljšanje uzdizanja kadrova u poljoprivredi i usvajaju zaključke za otklanjanje slabosti u radu osnovnih organizacija. Ima i rjedih podataka o konstituisanju izvršnih odbora.²⁸⁾

Dokumenta o radu Izvršnog odbora Glavnog odbora NF BiH u 1951. godini su nešto obimnija i iz njih se vidi da je ta instanca raspravljala o dotadašnjim iskustvima o uvođenju takmičenja u organizacijama NF-a, kao i formama u okviru kojih se takmičenje odvijalo. Iz zapisnika sa sjednica tog odbora vidi se da su razmatrani izvještaji izbornih komisija o izborima u osnovnim organizacijama NF-a, zatim su razmatrane pripreme za Treći kongres NF-a, rezultati takmičenja u seljačkim radnim zadrugama, pripreme za proslavu desetogodišnjice ustanka, mjere za intenziviranje proljetne sjetve, rad organizacija AFŽ-a i omladine, vođenje takmičenja u organizacijama NF-a itd.²⁹⁾ I izvršni odbori oblasnih i sreskih odbora NF-a su bili aktivni. Oni su na svojim sjednicama, osim navedene problematike, razmatrali rad organizacija, intenziviranje žetve i otkupa, poboljšanje kadrovskog sastava u odborima narodne vlasti itd.³⁰⁾

Izvršni odbor Glavnog odbora NF BiH na svojim sjednicama 1952. godine je razmatrao reorganizaciju osnovnih organizacija NF i jačanja **Seljačke sloge**, preko koje je NF nastojao da razvije svoju aktivnost među članstvom te organizacije. Već od početka marta 1953. godine započela je akcija Sekretarijata Glavnog odbora NF-a na pripremama za organizovanje Četvrtog kongresa NF-a BiH i provođenje odluke Saveznog kongresa. Tom prilikom je i utvrđen dnevni red republičkog kongresa.^{30a)}

²⁴⁾ Ibidem, dokumenta od broja 133 do 4762/1950, fascikle 62 i 68/1950.

²⁵⁾ Ibidem, dokumenta od broja 2090 do 4271/1950.

²⁶⁾ Ibidem, o tome govore dokumenta od broja 3137 do 4591/1950.

²⁷⁾ Ibidem, dokumenta od broja 5055 do 5356/1950.

²⁸⁾ Ibidem, dokumenta od broja 329 do 2212/1951, i fascikla 92/1951.

²⁹⁾ Ibidem, br. 1646/1951 i fascikla 92/1951. i 105/1953.

³⁰⁾ Ibidem, br. 1813 i 1759/1951.

^{30a)} Ibidem, o tome govore dokumenta između broja 70 i 554/1952. i fascikle 99/1952 i 105/1953.

Izvršni odbori SONF su bili 1952. i 1953. godine aktivni i na svojim sjednicama raspravljali su o mogućnosti intenziviranja ideološko-političkog i kulturno-prosvjetnog rada u srezovima, o mjerama za suzbijanje kriminala i ostaloj problematici koja je već ranije navedena.³¹⁾

5

Materijali sa plenuma Glavnog odbora, okružnih, oblasnih i sreskih odbora NF u većem broju su zastupljeni u ovoj godini, ako ne i najviše. Naime, ta građa je veoma obimna i materijali su izvanredno značajni za ekonomsku, društveno-političku i kulturnu istoriju Bosne i Hercegovine. U njima se nalaze podaci o intenzivnom ideološko-političkom radu među članstvom. Dokumenta o plenumima javljaju se od početka novembra 1947. godine, pa sve do aprila 1953. godine. Osim podataka o ideološko-političkom radu, ima materijala o jesenjoj i proljetnoj sjetvi, o kulturno-prosvjetnom radu, o organizovanju radnih akcija, uključivanju društveno-političkih organizacija radi ispunjenja petogodišnjeg plana, o razvijanju drugarstva, jačanju bratstva i jedinstva, o borbi za pravovremenom provođenju otkupa, naplati poreza, organizovanju zimskih kampanja narodnog prosvjeđivanja itd. Nešto građe o toj zimskoj kampanji narodnog prosvjeđivanja 1947/1948. istraživači mogu naći i u građi iz 1948. godine. Ta građa je posebno značajna za one istraživače koji se bave izučavanjem kulturne politike Narodnog fronta.³²⁾ Tokom 1948. godine u dokumentima se javljaju zapisnici sa učestalih sjednica i godišnjih skupština sreskih odbora NF i plenuma NF-a, na kojima je razmatrana vrlo široka skala svih pitanja iz društveno-političkog i ekonomskog života. Tu su, uglavnom, podnošeni referati o djelatnosti organizacije za jedno polugodište ili godinu dana.³³⁾ U tom kontekstu istorijskih kretanja, značajno je istaći i plenum Zemaljskog odbora NF-a BiH od 15. XII 1948. godine i u tom fondu se nalazi veliki omot građe materijala sa tog plenuma.³⁴⁾

U martu 1949. godine u gotovo svim srezovima su održani plenumi SONF i iz podnesenih materijala vidi se da je početak godine bio obogaćen političkim događajima. Pored već ranije iznesene problematike, na plenumima je tretirana akcija pružanja pomoći seljačkim radnim zadrugama i društveno-političkim organizacijama itd.³⁵⁾

Tokom 1949. godine plenumi oblasnih odbora NF bili su brojni i na njihovim sjednicama, pored već ranije navedene problematike, razmatrana je mogućnost koordinacije rada NF i narodne vlasti, formiranje i slanje radnih brigada na autoput itd.³⁶⁾

³¹⁾ Kao i bilješka ²⁹⁾a).

³²⁾ Ibidem, ZIONF BiH dokumenta između broja 1395 do 1953/1947 i između 1901 i 3763/1948.

³³⁾ Ibidem, dokumenta između broja 277 i 4502/1948, fascikle 190, 131, 161, 49 i 231/1949.

³⁴⁾ Ibidem, br. 4368/1948. i fascikla 24/1948. Omot materijali sa Trećeg plenuma Zemaljskog odbora NOF-a BiH.

³⁵⁾ Ibidem, dokumenta između broja 24 i 4119/1949, fascikla 42/1949.

³⁶⁾ Ibidem, GONF BiH dokumenta između broja 1949 i 4973/1949.

Od septembra, pa do kraja 1949. godine u gotovo svim srezovima održan je niz plenuma na kojima su podnošeni politički i organizacioni referati i vođena diskusija. Na njima su diskutanti govorili o potrebi razvijanja seljačkog radnog zadrugarstva, štetnom djelovanju propagande Kom-informbira protiv Jugoslavije, koja je suzbijena itd. Na žalost ova građa je dobrim dijelom neregistrovana, pa istraživači imaju problema oko signatura.³⁷⁾

Značajni su početkom 1950. godine plenumi SONF na kojima su nekada prisustvovali i predstavnici društveno-političkih organizacija. Na njima su razrađivana uputstva za takmičenje ili su usvajani zaključci za pokretanje takmičenja, razmatrana su organizaciona pitanja, raspravljano je o potrebi suzbijanja djelovanja kulačkih elemenata na selu, o slabostima u radu nekih organizacija, o poboljšanju standarda širokih društvenih slojeva, zavođenju štednje, omasovljavanju seljačkih radnih zadruga, itd.³⁸⁾

Od 20. oktobra, pa do kraja 1950. godine u gotovo svim srezovima održani su plenumi sreskih i gradskih odbora NF na kojima su podnešeni referati o radu organizacija i usvajani zaključci u vezi sa predizbornom kampanjom za izbore narodnih poslanika. Na njima je, takođe, tretirana problematika o kojoj je bilo ranije riječi.³⁹⁾

I plenumi 1951. raspravljaju istu problematiku, kao i oni ranijih godina. U ovim materijalima nalaze se statistički podaci o broju analfabetskih tečajeva i polaznika u njima.⁴⁰⁾

Plenumi iz 1952. godine su raspravljali, pored ostalih, o pitanjima poboljšanja rada nekih osnovnih organizacija, čiji rad nije bio zadovoljavajući, o zdravstvenom i kulturnom prosvjećivanju, vaspitanju omladine i mladih generacija, a ima i podataka značajnih za privrednu politiku NF.⁴¹⁾

Značajno je napomenuti da su sjednice plenuma, održane početkom 1953. godine, pored razmatranja izvještaja o radu sreskih organizacija, birale i delegate za Četvrti kongres NF Jugoslavije i BiH.⁴²⁾

6

Oni istraživači koje bude zanimala građa o provođenju izbora za odbore Narodnog fronta mogu već naći prve podatke od 29. II 1948. godine. Naime, toga dana je za kandidatske liste za izbore odbora NF-a glasalo 1.777.871 član ili 98,23% od upisanih u biračke spiskove.⁴³⁾ I za druge godine ima dokumenata o provođenju izbora u organizacijama NF-a.

³⁷⁾ Ibidem, dokumenta između broja 4463 i 4758/1949, i neregistrovana građa 1949. i fascikla 42/1949.

³⁸⁾ Ibidem, dokumenta između broja 154 i 4692/1950, fascikle 64, 66, 68 i 71/1950.

³⁹⁾ Ibidem, dokumenta između broja 4497 i 5338/1950, fascikle 62, 66 i 71/1950, i dokumenta između broja 5 i 271/1951.

⁴⁰⁾ Ibidem, dokumenta između broja 321 i 2258/1951, fascikle 68, 88 i 92/1951.

⁴¹⁾ Ibidem, dokumenta između broja 73 i 533/1952 i fascikla 98 i 99/1952.

⁴²⁾ Ibidem, dokumenta između broja 68 i 87/1953, fascikla 102, 104 i 105/1953.

⁴³⁾ Ibidem, GONF BiH, broj 173/1948.

Dokumenta o sastavima sreskih izvršnih odbora, te plenuma, Glavnog odbora itd. mogu se naći u 1948. godini, ali ne u tako velikom broju. Razlog tome je što su na sreskim skupštinama i plenumima birani članovi SO i plenuma, a potom su oni kasnije prilikom konstituisanja birali iz svoje sredine izvršne odbore.⁴⁴⁾

U 1949. godini ima dokumenata o sastavima rukovodstava NF, te izvršnih odbora i plenuma u kojima je obično bilo birano po 50 članova.⁴⁵⁾ I za ostale godine susreću se podaci o plenumima SONF-a.

Vrlo važna djelatnost NF je bila u organizovanju udarnih dana, formiranju dobrovoljnih radnih brigada od članstva NF-a 1948. godine. O toj problematici ima mnogo građe u ovom fondu, a posebno o radnim akcijama u periodu obnove i izgradnje ratom poružene BiH.⁴⁶⁾ Tokom kasnijih godina, formirane su i upućene radne brigade na republičke i savezne radne akcije, a 1950. godine ima u jednoj fascikli posebno izdvojena građa o toj problematici.⁴⁷⁾

Akcija za upis narodnog zajma petogodišnjeg plana razvitka narodne privrede DFRJ počela je polovinom juna 1948. godine i naišla je na široku podršku u sreskim rukovodstvima NF-a koji su bili nosioci te aktivnosti na terenu. Akcija je vođena svestrano i imala je svog oslonca u širokim društvenim slojevima BiH. Dokumenta o toj problematici su brojna.⁴⁸⁾

U političkom životu BiH, pored KPJ, vrlo važan činilac je bio Narodni front. I kada je KPJ povelu akciju protiv rezolucije Kom-informbiroa, tu je akciju prihvatio i dalje razvio Narodni front. Akciju je započeo Izvršni odbor Glavnog odbora NF BiH 12. VII 1948. godine i svestrano je poveo u svim srezovima BiH.⁴⁹⁾ U gotovo svim značajnim dokumentima ove i sljedećih godina proteže se vođenje te akcije u unutrašnjosti.

Narodni front je bio organizator priprema raznih proslava, kao što su, npr., 1. maj, 27. juli, Dan Republike itd. Iz dokumenata se vidi da su već u 1948. organizovane takve proslave.⁵⁰⁾ I u kasnijim godinama javljaju se podaci o takvim proslavama.

⁴⁴⁾ Ibidem, dokumenta između broja 1092 i 1721/1948, fascikla 42/1948, Spiskovi odbornika sreskih odbora NF-a.

⁴⁵⁾ Ibidem, br. 1745 i 1889/1949.

⁴⁶⁾ Ibidem, ZIONF BiH br. 761, 1815, 3820/1948, i fascikla 24/1948.

⁴⁷⁾ Ibidem, GONF BiH, fascikla 64/1950.

⁴⁸⁾ Ibidem, ZIONF BiH, dokumenta između brojeva 2558 i 2594/1948. i fascikla 24/1948.

⁴⁹⁾ Ibidem, dokumenta između brojeva 2762 i 2929/1948. i fascikla broj 24/1948.

⁵⁰⁾ Ibidem, fascikla 24/1948.

Nacionalizacija i promjene u svojinskim odnosima u ovoj Republici provedeni su dosljedno. Tako već početkom septembra 1948. godine nailazimo na sumarne podatke kako je na ovom terenu tekao proces nacionalizacije.⁵¹⁾

Na terenu je organizovan živ politički život od strane organizacija Narodnog fronta. Ovdje treba navesti prije svega čitalačke grupe, politička predavanja, ideološko-vaspitne kurseve, mitinge. Iz tih pogotaka se vidi broj obuhvaćenih članova ideološko-političkim radom od 1948. godine, pa nadalje.⁵²⁾ Već od te godine nailazimo na sumarne podatke za čitavu BiH. Tako se iz jednog dokumenta vidi da je 1948. godine održano oko 10.000 stručnih, naučno-popularnih, političkih, kulturno-prosvjetnih i drugih predavanja sa oko 700.000 posjetilaca.⁵³⁾

Ima podataka za pojedine gradove u 1949. godini o broju organizovanih kursova, predavanja, kružoka, čitalačkih grupa itd.⁵⁴⁾ Zatim se javljaju podaci o broju osnovanih osnovnih škola (1.353), broju učenika (267.867),⁵⁵⁾ o broju radnika (219.958) i učenika u privredi (9.300).⁵⁶⁾

I u kasnijim godinama građa o raznim predavanjima u srezovima je obimna. Ima i sumarnih podataka za Republiku, oblasti i srezove. Značajan dokument je sumarni izvještaj o ideološko-političkom radu u prvoj polovini 1950. godine za čitavu BiH. Iz tog izvještaja se vidi da je u 6.889 čitalačkih grupa bilo uključeno 15.193 posjetioca, na 128 kursova bilo je 7.504, na 1.480 kružoka 35.687 i na 7.054 predavanja bilo je 660.930 učesnika.⁵⁷⁾ I za oblasti su važni podaci. To se najbolje vidi iz jednog dokumenta za sarajevsku oblast u kojoj je do 10. marta 1950. održano 1.744 konferencija sa 89.909 posjetilaca, 192 političke informacije sa 5.266 učesnika, 453 čitalačkih grupa sa 10.458 prisutnih, 50 mjesnih zborova sa 22.805 prisutnih, 27 predavanja sa 3.572 učesnika, 148 sijela sa 4.543 prisutnih, 42 priredbe sa 13.055 prisutnih i izvedene su 24 radne akcije sa 2.141 učesnikom.⁵⁸⁾

U sljedećoj 1951. godini,⁵⁹⁾ kao i u kasnijim godinama, ideološko-politički rad je bio vrlo intenzivan, a odvijao se putem predavanja, čitalačkih grupa, mitinga kojim su prisustvovali brojni posjetioci.

⁵¹⁾ Ibidem, fascikla 27/1948.

⁵²⁾ Ibidem, br. 4420/1948, fascikla 24/1948. i broj 1058/1949.

⁵³⁾ Ibidem, broj 4368/1948.

⁵⁴⁾ Ibidem, GONF BiH, broj 2608/1949.

⁵⁵⁾ Ibidem, broj 27/1948.

⁵⁶⁾ Ibidem.

⁵⁷⁾ Ibidem, fascikla 64/1950.

⁵⁸⁾ Ibidem, fascikla broj 63/1950, Sumarni pregled agitaciono-političkog rada u predizbornoj aktivnosti organizacija NF u sarajevskoj oblasti do 10. III 1950.

⁵⁹⁾ Ibidem, fascikle 88 i 93/1951.

Aktiv agitatora je bio važan faktor u radu organizacije Narodnog fronta. Njegovom pomoći razvijena je u narodu svijest o potrebi provođenja otkupa, organizovanja analfabetskih tečajeva i drugim akcijama. Dokumenti o radu aktiva agitatora javljaju se već od 1949. godine,⁶⁰⁾ a i za kasnije godine ima podataka o tome.

Narodni front je organizator zajedničkih konferencija predstavnika društveno-političkih organizacija na terenu, gdje su razmatrani rezultati aktivnosti organizacija NF, zadaci, planovi itd. Takvi dokumenti se javljaju od 1948. godine.⁶¹⁾ Osim ove, važan forum rada su bila savjetovanja predsjednika, sekretara sreskih odbora i agitatora u pojedinim oblastima na kojima je razmatrana problematika djelovanja organizacija. Raspravljano je o radu pojedinih komisija pri NF, uključivanju i razgranavanju ideološko-političkog rada, rasturanju štampe, aktivnosti radnih brigada i davanju dobrovoljnih radnih časova, realizovanju otkupa, naplati poreza itd. Takvi dokumenti se javljaju od 1949. godine.⁶²⁾ U 1950. godini predsjednici i sekretari osnovnih organizacija NF na svojim zajedničkim sastancima razmatrali su problematiku uključivanja radne snage u privredu, problematiku formiranja radnih brigada, boljeg rasturanja štampe i obilježavanja prigodnih datuma (27. jula) itd.⁶³⁾ Na svojim sastancima u 1951. godini oni su raspravljali o pripremama za organizovanje Titove štafete, o proslavi 1. maja, 10-godišnjici ustanka i izvještaju o radu sreskih odbora NF-a.⁶⁴⁾ Na sjednicama u 1952. godini razmatrana je problematika učvršćenja organizacija, metoda rada, političkog rada NF i rada nekih organizacija žena.⁶⁵⁾

U radu organizacija Narodnog fronta važno mjesto su zauzimale razne komisije, posredstvom kojih je provedena politika NF. Tako, npr., pri Glavnom odboru je bila aktivna komisija za agitaciju i štampu, koja je na svojim sjednicama razmatrala rad u osnovnim organizacijama. Ona se spominje u dokumentima od 1949. godine.⁶⁶⁾ Osim ove komisije, već u dokumentima iz 1950. godine spominju se pri Glavnom odboru, kao i u srezovima, i druge komisije, kao npr.: za ideološko-politički rad, za

⁶⁰⁾ Ibidem, ZIONF BiH, br. 366/1949.

⁶¹⁾ Ibidem, broj 644/1948.

⁶²⁾ Ibidem, GONF BiH, dokumenti između brojeva 2470 i 4994/1949, broj 154/1950, neregistrovana građa 1949, Zapisnik sa savjetovanja sekretara u banjalučkoj oblasti 17. VI 1949.

⁶³⁾ Ibidem, dokumenta između broja 2995 i 4824/1950.

⁶⁴⁾ Ibidem, dokumenta između broja 1261 i 2227/1951.

⁶⁵⁾ Ibidem, dokumenta između broja 40 i 253/1952.

⁶⁶⁾ Ibidem, fascikla 42/1949.

poljoprivredu itd. One su razmatrale unapređenje rada organizacija iz tih oblasti za koje su one bile zadužene.⁶⁷⁾ I u narednim godinama susrećemo se sa dokumentima, koji govore o radu pojedinih komisija.

17

Problematika seljačkog radnog zadrugarstva je zastupljena u dokumentima od 1950. godine. Tako, npr., postoje dokumenta iz kojih se vidi da je Glavni odbor Narodnog fronta BiH u zajednici sa Republičkom takmičarskom komisijom organizovao međusobno takmičenje seljačkih radnih zadruga u organizaciji, radu i proizvodnji, koje je započelo od marta 1950. godine.⁶⁸⁾ U sljedećim godinama, brojna su dokumenta o radu seljačkih radnih zadruga i u toj građi istraživači mogu naći dosta podataka o aktivnosti Narodnog fronta na razvijanju zadrugarstva.

18

U dokumentima se po prvi put od 10—11. IX 1950. javljaju podaci o provođenju izbora za radničke savjete, u kojima je Narodni front odigrao značajnu ulogu.⁶⁹⁾ U narednim godinama susreću se takođe dokumenti o djelatnosti radničkih savjeta u mnogim preduzećima.

19

Bogata aktivnost Narodnog fronta u predizbornoj kampanji počevši od 1948. godine, o čemu ima dokumenata, pa nadalje, vrlo je važan momenat u radu ove organizacije. Već iz avgusta i septembra 1946. značajni su podaci o pripremama za izbore za Narodnu skupštinu BiH.⁷⁰⁾ I u narednim godinama ima dragocjene građe o aktivnosti Narodnog fronta u izborima za Saveznu narodnu, i republičku skupštinu.⁷¹⁾

★

Kad jednom istraživač sistematski pregleda ovaj, još uvijek nekompletan fond, onda može u njemu naći bogatu građu za ekonomsku, društveno-političku i kulturnu istoriju Bosne i Hercegovine od 1945. do 1953. Građa o toj problematici je raznovrsna, mada je dobar broj dokumenata štur u podacima u prvim poslijeratnim godinama i pod uticajem »partizanske administracije«. No ipak, precizno oko istraživača uspjeće da u njima otkrije raznovrsnost građe i široki dijapazon interesovanja milionske organizacije Narodnog fronta za sve procese poslijeratnih istorijskih kretanja u Bosni i Hercegovini. Sve te procese ova organizacija je, uglavnom, pokretala pod rukovodstvom Komunističke Partije, odnosno Saveza komunista u Bosni i Hercegovini a neke i samostalno. Iz građe se vidi jedno veliko bogatstvo istorijskih procesa, što su se odigrali na teritoriji ove Republike, a na ruševinama i zgarištima opustošenih privrednih potencijala Bosne i Hercegovine u prvim poratnim godinama. Kada je bio završen proces obnove privrede i saobraćaja, započeo je snažan tempo izgradnje Bosne i Hercegovine, u kojoj je Narodni front odigrao izvanrednu ulogu, što se vidi iz ove građe.

⁶⁷⁾ Ibidem, dokumenta između broja 52 i 4204/1950.

⁶⁸⁾ Ibidem, broj 2081/1950.

⁶⁹⁾ Ibidem, broj 3904/1950.

⁷⁰⁾ Ibidem, ZIONF BiH, neregistrovana građa, Sjednica IO NF BiH 11. IX 1946. g.

⁷¹⁾ Ibidem, GONF BiH br. 691, 694/1951.